

Адрасатная поліфанія беларускага паэтычнага дыскурсу XX стагоддзя разнастайная, але ў артыкуле яна была абмежаваная разглядаючы найбольш частотных звароткаў, якія ствараюць адметнасць стылю і тагачаснага светаўспрымання. Дзякуючы звароткам ствараецца экспліцытны кантакт, які дазваляе чытачу адчуць шырыню і дынаміку камунікатыўнай прасторы мастацкага тэксту.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Куляшоў, А. Зб. тв. : у 4 т. Т. 3 : новыя вершы, маналог, паэмы / А. Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1967. – 456 с.
2. Панчанка, П. Зб. тв. : у 4 т. Т. 2 : вершы, паэма (1946–1962) / П. Панчанка. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1981. – 414 с.
3. Танк, М. Зб. тв. : у 13 т. Т. 3 : вершы (1954–1964) / Максім Танк ; НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы; рэд. тома В. П. Рагойша; падрыхт. тэкстаў і камент. С. У. Калядка, В. У. Карачун. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – 447 с.

Таццяна Супранкова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)*

МОВЫ СТЫЛЯЎ У СІСТЭМЕ МАСТАЦКАГА ЎНІВЕРСАЛІЗМУ «ФАЎСТА» Ё. В. ГЁТЭ І ІХ АДАПТАЦЫЯ ПА-БЕЛАРУСКУ В. СЁМУХАМ

Праводзіцца аналіз мовы стыляў у сістэме мастацкага ўніверсалізму «Фаўста» Ё. В. Гётэ і іх адаптацыі на беларускую мову Васілём Сёмухам.

Ключавыя словы: мова стыляў; мастацкі ўніверсалізм; Ё. В. Гётэ; «Фаўст»; пераклад; В. Сёмуха.

Мастацкія стылі розных эпох нараджаліся і праяўляліся пад уздзеяннем пэўных філасофскіх канцэпцый, выпрацоўваючы свае прыёмы і сродкі выразнасці. Яны часам ахоплівалі ўсе віды мастацтваў, становячыся вядучымі кірункамі, таму мы можам разважаць аб эпосе барока, класіцызму, рамантызму і г. д. Пры перакладзе важна адчуваць стылістыку арыгінальнага тэксту і перадаваць не толькі даслоўнае гучанне, але і сэнсавыя напэўненне вобразаў. Разгледзім у якасці такога прыкладу некаторыя ўрывкі з тэксту «Фаўста» Ё. В. Гётэ ў перакладзе на беларускую мову Васілём Сёмухам.

«Фаўст» Ё. В. Гётэ – адно з самых выдатных стварэнняў чалавечага генію, як і творы Гамера, Дантэ, Шэкспіра, Мільтана і іншых сусветна

вядомых аўтараў, ён неабмежавана шматбаковы і адначасова вельмі складаны як паводле зместу, так і паводле формы – кампазіцыі, жанру, стылю. Як адзначае даследчыца творчасці Гётэ Г. В. Сініла, «у ім («Фаўсце». – Т. С.) злучыліся, здаецца, усе адценні паэтычнай мовы, стыль філасофскага трактата і жывая народная гаворка, высокае, трагічнае і самае нізкае, амаль вульгарнае, усе мелодыі і рытмы, усе вершаваныя памеры – ад антычнага тэтраметра і італьянскай актавы да простанароднага кнітэльфэрсу («дубовага верша» нямецкай сатырычнай паэзіі XVI ст. – напрыклад, Г. Сакса) і белага верша шэкспіраўскіх трагедый» [2, с. 31]. У «Фаўсце» спалучаюцца рысы розных мастацкіх кірункаў эпохі Асветніцтва: барокавыя, ракайныя, сентыменталісцкія (шцюрмерскія), асветніцкага класіцызму і нават перадрамантычныя. Характэрная асаблівасць гётэўскага «Фаўста» – мастацкі ўніверсалізм (тэрмін прапанаваны А. А. Анікстам), полістылістычнасць, індывідуальнасць стылю, які нельга звесці ні да аднаго канкрэтнага кірунку.

Цікавая і кампазіцыя твора, якая на першы погляд уяўляе сабой несупастаўляльную алагічную будову – рысу, характэрную для літаратуры барока. Кожная з дзвюх неаднародных частак складаецца з асобных сцэн, звязаных паміж сабой скразным сюжэтам. У цэнтры праблематыкі першай часткі – незадаволенасць галоўнага героя сваёй чалавечай абмежаванасцю і як вынік гэтае незадаволенасці – кантакт з Мефістофелем. Фабула першай часткі ўключае таксама лірычныя і поўныя трагізму сцэны кахання Фаўста і Маргарыты. Эпізоды яе звязаны паміж сабою, паводле шцюрмерскай эстэтыкі, не вельмі цесна. Часта траціцца адчуванне часу і прасторы ў ходзе дзеяння, але, нягледзячы на гэта, цэласнасць паміж усімі сцэнамі адчуваецца.

Другая частка твора – пяць кананічных актаў класіцыстычнай трагедыі, звязаных толькі ідэйна. Насуперак усім правілам адзінства, якія былі ўласцівыя гэтаму жанру, Гётэ дыктуе свае ўмовы парушэння часу, месца і дзеяння. Кожны з гэтых неаднародных па форме і змесце актаў складаецца з асобных сцэн, якія маюць уласныя назвы. Гетэрагенная структура выяўляецца і ў наяўнасці сцэн, якія на першы погляд выступаюць як самадастатковыя і не вельмі ясна звязаны з астатнімі. Як мяркую Г. Сініла, «усе гэтыя складанасці маюць сваё тлумачэнне і служаць той звышзадачы, якую Ё. В. Гётэ паставіў у тэксце, – максімальна поўна раскрыць карціну духоўнага і сацыяльнага быцця чалавека, пабудаваць уласны космас, які ў канцэнтраваным выглядзе нясе нам законы ўніверсуму» [2, с. 32].

В. Сёмуха даўно вядомы беларускаму чытачу як перакладчык шматлікіх твораў сусветнай мастацкай літаратуры, у тым ліку і кананічных кніг Бібліі. Яго перастварэнне «Фаўста» Ё. В. Гётэ па-беларуску, якое з’яўляецца ў 1976 г., як заўважаюць Л. Баршчэўскі і П. Копанеў, «практычна аднадушна называецца рэцэнзентамі і даследчыкамі сярод найвышэйшых дасягненняў нацыянальнай школы мастацкага перакладу, падмурак якой заклаўся Максімам Багдановічам ды Якубам Коласам» [1, с. 22].

У першай частцы, якая была перапрацавана пасля знішчэння аўтарам Першага «Фаўста», названага гётэзнаўцамі «Пра-Фаўстам» («Urfaust»), праяўляецца найперш стылістыка сентыменталізму. Імкненне Гётэ надаць мове твора крайнюю напружанасць выяўляецца на фанетычным узроўні ў тым, што вельмі часта можна сустрэць выпаданне галоснай літары на мяжы марфем ці слоў, што прыводзіць да збегу зычных і набліжае тэкст твора да народнай гаворкі. Экспрэсію маналогу Фаўста надаюць шматлікія сказы пабуджальнага характару, ужыванне полісіндэтанаў і паўтараў слоў ці цэлых фразавых адзінак. На нашу думку, В. Сёмуху ўдалося захаваць гэтыя прыёмы.

Яшчэ адзін уплыў стылістыкі «Буры і націску» – ужыванне вершаванага памеру *Knittelvers*, якім размаўляе галоўны герой, што адсылае нас да твораў нямецкіх мейстэрзінгераў эпохі позняга Сярэднявечча. У творах «Народнай кнігі пра доктара Фаўста», Лесінга і іншых нямецкіх аўтараў, якія звяртаюцца да тэмы Фаўста, тэкст праявічны. Пад уплывам Гердэра – ідэйнага тэарэтыка шцюмераў – Гётэ вывучаў народную паэзію і дзякуючы гэтаму адкрыў для сябе творчасць нюрнбергскага шаўца Ганса Сакса, аўтара шматлікіх вершаваных прыпавесцяў, шванкаў, трагедый і камедый, напісаных ім для народнага тэатра, шматлікіх фастнахтшпіляў (калядных жартоўных п’есак). Рознаскладовы *Knittelvers* (літаральна «дубовы верш» – пагардлівая назва, якая з’явілася для абазначэння падобнага тыпу верша ў XVII ст., яго яшчэ называюць гутарковым вершам з сілабічнымі зрухамі націскаў) Ганса Сакса вельмі блізкі да жывой гутарковай мовы, гучыць лёгка і натуральна. Гётэ часта ўстаўляе ў рэплікі Фаўста характэрную для народнай паэзіі прастамоўную лексіку: «Da steh ich nun, ich armer Tor, // Und bin so klug, als wie zuvor. // Heisse Magister, heisse Doktor gar, // Und ziehe schon an die zehen Jahr // Herauf, herab und quer und krumm // Meine Schueler an der Nase herum // Und sehe, dass wir nichts wissen koennen, // Das will mir schier das Herz verbrennen» [3, S. 13] – «Дык

хоць чытаў я процьму кніг, // А глузду не набраўся ў іх. // Магістр я, доктар – а між тым // Гібею ў склепе пыльным і пустым // І дзесяць год наўпрост-наўкос // Ваджу людзей даверлівых за нос, // Хоць і падказвае мне сэрца, // Што нельга да ўсяго даймецца» [1, с. 162]. Васіль Сёмуха ў мастацкім перакладзе змякчае саркастычны тон Гётэ, тым не менш добра перадаючы напружанае гучанне верша.

У першай частцы яскрава праяўляецца стыль ракако як мастацтва гульні ў сцэнах «Ноч Вальпургіі» і «Сон у ноч Вальпургіі, альбо Залатое вяселле Аберона і Тытаніі», якія былі напісаны ўжо для «Фаўста», у элементах фантастыкі. У распрацоўцы матыву грэхападзення і навяртання ў гісторыі Маргарыты бачныя праявы перадрамантызму. У другой частцы асветніцкі класіцызм найбольш яскрава прадстаўлены ў трэцім акце, дзе ўслед за аўтарам перакладчык дакладна перадае гучанне і рытм антычных метраў: «Bewundert viel und viel gescholten, Helena, // Vom Strande komm ich, wo wir erst gelandet sind, // Noch immer trunken von des Gewoges regsamem // Geschaukel, das vom phrygischen Blachgefild uns her // Auf straeubig-hohem Ruecken, durch Poseidons Gunst // Und Euros' Kaft, in vaterlaendische Buchten trug» [4, S. 110–111] – «На цэлы свет праслаўлена, зняслаўлена! // Сюды Алена з карабля з'явілася, // Ад калыхання бурнай хвалі п'яная, // Што ў родны край яе прынесла з Фрыгіі // Па волі Пасейдона Эўра сілаю» [1, с. 454].

Такім чынам, захаваць мастацкую стылістыку арыгінальнага тэксту – складаная задача для перакладчыка, паколькі тут трэба ўлічваць шмат якіх фактары. В. Сёмуху ўдалося справіцца з ёй, каб «Фаўст» загучаў па-беларуску і адначасова захаваў сваю ўніверсальнасць і мастацкі ўніверсализм.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Гётэ, Ё. В. Выбраныя творы / Ё. В. Гётэ; уклад., прадм. Л. Баршчэўскага і П. Копанева; камент. Л. Баршчэўскага і В. Сёмухі. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1999. – 640 с.
2. Крупкіна (Сініла), Г. Мастацкі космас Гётэўскага «Фаўста» і яго перастварэнне па-беларуску / Г. Крупкіна // Роднае слова. – 2000. – № 7. – С. 29–34.
3. Goethe, J. W. Faust. Der Tragoedie erster Teil / J. W. Goethe. – Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1986. – 136 S.
4. Goethe, J. W. Faust. Der Tragoedie zweiter Teil / J. W. Goethe. – Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1986. – 217 S.